

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (пети състав)

21 януари 2016 година *

„Преюдициално запитване — Конкуренция — Картели — Съгласувана практика — Туристически агенции, участващи в обща информационна система за предлагане на пътувания — Автоматично ограничение на намаленията при онлайн покупки на пътувания — Съобщение на системния оператор относно посоченото ограничение — Мълчаливо съгласие, което може да се квалифицира като съгласувана практика — Елементи от фактическия състав на споразумението или съгласуваната практика — Преценка на доказателствата и стандарт на доказване — Процесуална автономия на държавите членки — Принцип на ефективност — Презумпция за невинност“

По дело C-74/14

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Върховен административен съд на Литва) с акт от 17 януари 2014 г., постъпил в Съда на 10 февруари 2014 г., в рамките на производство по дело

„Eturas“ UAB,

„AAA Wrislit“ UAB,

„Baltic Clipper“ UAB,

„Baltic Tours Vilnius“ UAB,

„Daigera“ UAB,

„Feronā“ UAB,

„FRESHTRAVEL“ UAB,

„Guliverio kelionės“ UAB,

„Kelionių akademija“ UAB,

„Kelionių gurmanai“ UAB,

„Kelionių laikas“ UAB,

„Litamicus“ UAB,

„Megaturas“ UAB,

* Език на производството: литовски.

„Neoturas“ UAB,
„TopTravel“ UAB,
„Travelonline Baltics“ UAB,
„Vestekspres“ UAB,
„Visveta“ UAB,
„Zigzag Travel“ UAB,
„ZIP Travel“ UAB

срещу

Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba,

в присъствието на:

„Aviaeuropa“ UAB,
„Grand Voyage“ UAB,
„Kalnų upė“ UAB,
„Keliautojų klubas“ UAB,
„Smaragdas travel“ UAB,
„700LT“ UAB,
„Aljus ir Ko“ UAB,
„Gustus vitae“ UAB,
„Tropikai“ UAB,
„Vipauta“ UAB,
„Vistus“ UAB,

СЪДЪТ (пети състав),

състоящ се от: Т. von Danwitz, председател на четвърти състав, изпълняващ функцията на председател на пети състав, D. Šváby, A. Rosas, E. Juhász (докладчик) и С. Vajda, съдии,

генерален адвокат: М. Szpunar,

секретар: М. Aleksejev, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 7 май 2015 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за „AAA Wrislit“ UAB, от L. Darulienė и T. Blažys, advokatai,
- за „Baltic Clipper“ UAB, от J. Petrulionis, L. Šlepaitė и M. Juonys, advokatai,
- за „Baltic Tours Vilnius“ UAB и „Kelionių laikas“ UAB, от P. Koverovas и R. Moisejevas, advokatai,
- за „Guliverio kelionės“ UAB, от M. Juonys и L. Šlepaitė, advokatai,
- за „Kelionių akademija“ UAB и „Travelonline Baltics“ UAB, от L. Darulienė, advokatė,
- за „Megaturas“ UAB, от E. Kisielius, advokatas,
- за „Vestekspress“ UAB, от L. Darulienė, R. Moisejevas и P. Koverovas, advokatai,
- за „Visveta“ UAB, от T. Blažys, advokatas,
- за Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, от E. Pažėraitė и S. Tolušytė, в качеството на представители,
- за „Keliautojų klubas“ UAB, от E. Burgis и I. Sodeikaitė, advokatai,
- за литовското правителство, от D. Kriauciūnas, K. Dieninis и J. Nasutavičienė, в качеството на представители,
- за австрийското правителство, от C. Pesendorfer, в качеството на представител,
- за Европейската комисия, от A. Biolan, V. Bottka и A. Steiblytė, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 16 юли 2015 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 101 ДФЕС.
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между туристическите агенции „Eturas“ UAB (наричана по-нататък „Eturas“), „AAA Wrislit“ UAB, „Baltic Clipper“ UAB, „Baltic Tours Vilnius“ UAB, „Daigera“ UAB, „Feronā“ UAB, „Freshtravel“ UAB, „Guliverio Kelionės“ UAB, „Kelionių akademija“ UAB, „Kelionių gurmanai“ UAB, „Kelionių laikas“ UAB, „Litamicus“ UAB, „Megaturas“ UAB, „Neoturas“ UAB, „Top Travel“ UAB, Travelonline Baltics“ UAB, „Vestekspress“ UAB, „Visveta“ UAB, „Zigzag Travel“ UAB и „ZIP Travel“ UAB, от една страна, и Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (Съвет по конкуренцията на Република Литва, наричан по-нататък „Съветът по конкуренцията“) по повод на решение, с което последният е осъдил посочените туристически агенции да платят глоби, тъй като са уговорили и участвали в антиконкурентни практики.

Правна уредба

- 3 Съображение 5 от Регламент (ЕО) № 1/2003 на Съвета от 16 декември 2002 година относно изпълнението на правилата за конкуренция, предвидени в членове [101] и [102] от Договора [за функциониране на ЕС] (ОВ L 1, 2003 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 8, том 1, стр. 167) предвижда:

„С цел да се осигури ефективно прилагане на общностните правила за защита на конкуренцията, като в същото време се съблюдава основното право на адвокатска защита, настоящият регламент следва да уреди въпроса за тежестта на доказването по членове [101] и [102] от Договора. Страната или органът, които твърдят наличието на нарушение на член [101], параграф 1 и член [101] от Договора, следва да докажат неговото наличие при необходимия правен стандарт. Предприятието или сдружението на предприятия, което твърди наличието на нарушение, следва да покаже при необходимия правен стандарт, че са удовлетворени изискванията за прилагане на такава защита. Настоящият регламент не влияе нито върху националните правила за стандарт на доказване, нито върху задълженията на органите по конкуренция и съдилищата на държавите членки да установяват съответните факти по случая, при условие че тези правила и задължения са съвместими с общите принципи на общностното право“.

- 4 Член 2 от този регламент, озаглавен „Тежест на доказване“ предвижда следното:

„При всяко производство на национално или общностно равнище във връзка с прилагането на членове [101] и [102] от Договора тежестта на доказване на нарушение на член [101], параграф 1 или на член [102] от Договора се носи от страната или органа, който твърди наличието на нарушение. Предприятието или сдружението на предприятия, което ще се възползва от възможността по член [101], параграф 3 от Договора, носи тежестта на доказване, че условията на посочения параграф са изпълнени“.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

- 5 От акта за преюдициално запитване следва, че Eturas притежава изключителните права върху компютърната програма E-TURAS и също така е неин администратор.
- 6 Тази компютърна програма представлява обща система за онлайн резервации на пътувания. Тя дава възможност на туристическите агенции, които чрез лицензионен договор с Eturas са получили правото да я използват, да предлагат за продажба пътувания на своите уебсайтове, като начинът на представяне на резервацията е еднакъв и е определен от Eturas. Споменатият по-горе лицензионен договор не съдържа клаузи, позволяващи на администратора на тази програма да променя цените, определяни от туристическите агенции, които използват тази система за продаваните от тях услуги.
- 7 Всяка туристическа агенция има лична електронна сметка в компютърната програма E-TURAS, в която може да влиза с помощта на парола, предоставена ѝ в момента на подписване на лицензионния договор. В тази сметка туристическите агенции имат достъп до специална за системата за резервации E-TURAS комуникационна мрежа, която функционира като електронна поща. Така изпратените в тази комуникационна мрежа съобщения се четат както електронните съобщения, и следователно, за да бъдат прочетени, трябва предварително да бъдат отворени от техния получател.

- 8 През 2010 г. Съветът по конкуренцията започва проверка въз основа на информация, предоставена от една от туристическите агенции, които са използвали системата за резервации E-TURAS, според която информация туристическите агенции съгласуват помежду си отстъпките за продаваните чрез тази система пътувания.
- 9 В резултат на тази проверка е установено, че на 25 август 2009 г. директорът на Eturas е изпратил до няколко туристически агенции, във всички случаи най-малкото до поне една от тях, електронно писмо, озаглавено „Гласуване“, с което от получателя се иска да изрази своето мнение относно възможността за намаляване на отстъпките по интернет от 4 % до 1—3 %.
- 10 На 27 август 2009 г. в 12,20 ч. чрез вътрешната за тази компютърна програма комуникационна мрежа администраторът на E-TURAS изпраща във всички случаи на поне две от засегнатите туристически агенции съобщение, озаглавено „Съобщение относно намаляването на отстъпките за резервиране на пътувания по интернет между 0 % и 3 %“ (наричано по-нататък „разглежданото в главното производство съобщение“), което има следното съдържание:

„След преценка на изявленията, предложенията и предпочитанията на туристическите агенции по отношение на прилагането на отстъпка за резервациите на пътувания по интернет, ще дадем възможност за онлайн отстъпки в диапазона от 0 % до 3 % по избор. Този „таван“ на отстъпката ще съдейства за запазване на размера на комисионата и за нормализиране на условията на конкуренция. Внимание! Ако туристическите агенции предлагат отстъпки над 3 %, [te] автоматично ще бъдат [...] намалявани до 3 % [...] от 14 ч. Ако сте разпространили информация относно отстъпките, Ви предлагаме да я промените съответно“.

- 11 След 27 август 2009 г. на уебсайтовете на осем туристически агенции има рекламни съобщения за отстъпка от 3 % върху предлаганите пътувания. При извършването на резервация се отваря прозорец, в който се посочва, че за избраното пътуване се прилага отстъпка от 3 %.
- 12 Направената от Съвета по конкуренцията проверка установява, че техническите изменения, внесени в компютърната програма E-TURAS след изпращането на разглежданото в главното производство съобщение, означават че макар да няма пречка засегнатите туристически агенции да предлагат на своите клиенти отстъпки над 3 %, за предоставянето на подобни отстъпки те трябва да уредят допълнителни технически формалности.
- 13 В решението си от 7 юни 2012 г. Съветът по конкуренцията приема, че между 27 август 2009 г. и края на март 2010 г. тридесет туристически агенции, както и Eturas, са прилагали антиконкурентна практика, свързана с отстъпките, предоставяни за извършването чрез компютърната програма E-TURAS резервации.
- 14 Според това решение антиконкурентната практика е започнала в деня, в който разглежданото в главното производство съобщение относно намаляването на отстъпките се е появило в системата за резервации E-TURAS, и при използването на тази система посочените отстъпки са били системно ограничавани.
- 15 Съветът по конкуренцията счита, че туристическите агенции, които са използвали системата за резервации E-TURAS в разглеждания период и не са направили възражения, отговарят за нарушение на правилата на конкуренцията, тъй като са могли основателно да приемат, че всички останали ползватели на тази система също ще ограничат отстъпките си до не повече от 3 %. От това обстоятелство Съветът по конкуренцията стига до извода, че посочените туристически агенции са се информирали взаимно за отстъпките, които смятат да прилагат занапред, и по този начин косвено, чрез имплицитно или мълчаливо одобрение, са изразили общата си воля за действие на разглеждания пазар. Оттук той заключава, че това поведение на

туристическите агенции на разглеждания пазар следва да се разглежда като съгласувана практика и че, макар да не извършва дейност на разглеждания пазар, Eturas е изиграло роля, като е улеснило тази практика.

- 16 Поради това Съветът по конкуренцията признава Eturas и засегнатите туристически агенции за виновни по-специално в извършването на нарушение на член 101, параграф 1 ДФЕС и им налага глоби. Туристическата агенция, която е информирала Съвета по конкуренцията за наличието на това нарушение, е освободена от глоба съгласно програма за освобождаване от глоби и намаляване на техния размер.
- 17 Жалбоподателите в главното производство обжалват решението на Съвета по конкуренцията пред Vilniaus apygardos administracinis teismas (Вилнюският окръжен административен съд). С решение от 8 април 2013 г. този съд уважава частично жалбите и намалява размера на наложените глоби.
- 18 Както жалбоподателите в главното производство, така и Съветът по конкуренцията обжалват това решение пред Lietuvos vyriausiosios administracinės teismas (Върховният административен съд на Литва).
- 19 Жалбоподателите в главното производство поддържат, че не са участвали в съгласувана практика по смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС или на съответните разпоредби от националното право. Те твърдят, че не могат да носят отговорност за едностранните действия на Eturas. Някои от тези жалбоподатели посочват, че не са получили или прочели разглежданото в главното производство съобщение, тъй като използването на компютърната програма E-TURAS представлява само много малка част от техния оборот и те не са обръщали внимание на измененията в нея. Те посочват, че са продължили да използват информационната система дори и след техническото въвеждане на тавана на отстъпките, след като не са съществували други информационни системи и разработването на собствени системи би било твърде скъпо. На последно място, те посочват, че по принцип отстъпките не са били ограничени, тъй като засегнатите туристически агенции винаги имали възможност да предоставят на клиентите допълнителни индивидуални отстъпки за лоялност.
- 20 Съветът по конкуренцията поддържа, че системата за резервации E-TURAS е предлагала на жалбоподателите в главното производство средство за координиране на действията им и е премахвала необходимостта от организиране на срещи. В това отношение Съветът по конкуренцията посочва, от една страна, че условията за използване на тази система са дали възможност на посочените жалбоподатели за „съгласуване на волята“ относно ограничаването на отстъпките дори и без преки контакти, и от друга страна, че липсата на възражения срещу ограничаването на отстъпките е равностойна на мълчаливото му одобрение. Съветът по конкуренцията отбелязва, че посочената система работи при еднакви условия и лесно се забелязва на разглежданите в главното производство уебсайтове на туристическите агенции, на които е публикувана информация за приложимите отстъпки. Тези туристически агенции не са се противопоставили на така наложеното ограничение на отстъпките и по този начин една на друга са си дали да разберат, че прилагат ограничени отстъпки, с което напълно са отстранили несигурността по въпроса за процента на отстъпките. Според Съвета по конкуренцията жалбоподателите в главното производство са били длъжни да действат с необходимата грижа и отговорност и не можело да не се запознават и да не обръщат внимание на съобщения, които се отнасят до инструментите, използвани в рамките на тяхната стопанска дейност.
- 21 Запитващата юрисдикция си задава въпроси относно тълкуването на член 101, параграф 1 ДФЕС, и по-специално относно разпределението на доказателствената тежест за целите на прилагането на тази разпоредба. В частност тя има съмнения относно наличието на достатъчни критерии, въз основа на които в настоящия случай да може да се установи участието на засегнатите туристически агенции в хоризонтална съгласувана практика.

- 22 В това отношение запитващата юрисдикция подчертава, че в настоящия случай основното доказателство, на което може да се основе осъдителното решение, се състои единствено от презумпция, че засегнатите туристически агенции са прочели или е трябвало да прочетат разглежданото в главното производство съобщение и е трябвало да разберат целия набор от предизвикателства, съдържащи се в решението за ограничаване на отстъпките за предлаганите пътувания. Във връзка с това запитващата юрисдикция споменава, че презумпцията за невиновност се прилага при преследването на нарушенията в областта на конкурентното право, и споделя съмненията си относно възможността разглежданите в главното производство туристически агенции да бъдат осъдени само въз основа на първата от тези презумпции, още повече че някои от тях са отрекли да са знаели за разглежданото в главното производство съобщение, докато други са продали първото си пътуване едва след извършените технически промени или все още нищо не са продали чрез системата за резервации E-TURAS.
- 23 Същевременно запитващата юрисдикция признава, че използващите системата за резервации E-TURAS туристически агенции са знаели или е трябвало да знаят, че техните конкуренти също използват тази система, поради което е възможно да се приеме, че тези агенции е трябвало да проявят предпазливост и необходимата грижа и следователно не са могли да не прочитат съобщенията, които са получавали. Във връзка с това запитващата юрисдикция посочва, че част от санкционираните от Съвета по конкуренцията туристически агенции са признали, че са се запознали със съдържанието на разглежданото в главното производство съобщение.
- 24 Ето защо запитващата юрисдикция иска да се установи дали самото изпращане на съобщение за ограничаване на отстъпките може при настоящата фактическа обстановка да представлява достатъчно доказателство, за да се направи извод или да се презумира, че участващите в системата за резервации E-TURAS икономически оператори са знаели или е трябвало да знаят за подобно ограничение, макар няколко от тях да твърдят, че не са знаели за това ограничение, някои от тях не са променили реално прилагания процент на отстъпките или други не са продали нито едно пътуване чрез тази система през разглеждания период.
- 25 При тези условия Lietuvos vyriausiosios administracinis teismas (Върховен административен съд на Литва) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Трябва ли член 101, параграф 1 ДФЕС да се тълкува в смисъл, че когато икономическите оператори участват в обща информационна система като описаната в настоящото дело и Съветът по конкуренцията е доказал, че в системата е поместено системно съобщение за ограничаване на отстъпките и е въведено техническо ограничение за процента на отстъпките, може да се презумира, че тези икономически оператори са знаели или е трябвало да знаят за разпространеното системно съобщение и че след като не са възразили срещу прилагането на подобно ограничение за отстъпките, са изразили мълчаливо одобрение за ограничаването на ценовите отстъпки, поради което носят отговорност за участие в съгласувана практика по смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС?
- 2) При отрицателен отговор на първия въпрос: какви фактори трябва да се вземат предвид, за да се определи дали при обстоятелства като разглежданите в главното производство икономическите оператори, участващи в обща информационна система, са участвали в съгласувана практика по смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС?“

По преюдициалните въпроси

- 26 С въпросите си, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали член 101, параграф 1 ДФЕС следва да се тълкува в смисъл, че когато администраторът на информационна система, предназначена да даде възможност на туристически агенции да продават пътувания на своите уебсайтове, като се използва еднакъв

начин на представяне на резервацията, изпрати на тези икономически оператори съобщение в индивидуална електронна комуникационна мрежа, с което ги предупреждава, че отстъпките за продаваните чрез тази система продукти вече ще бъдат ограничени, и когато след разпространяването на това съобщение в разглежданата система са направени необходимите технически изменения за прилагането на тази мярка, може да се презумира, че посочените оператори са знаели или е трябвало да знаят за това съобщение и че тъй като не са възразили срещу подобна практика, те са участвали в съгласувана практика по смисъла на тази разпоредба.

- 27 Най-напред следва да се припомни практиката на Съда, според която всеки икономически оператор трябва да определя самостоятелно политиката, която възнамерява да води на общия пазар. Така подобно изискване за самостоятелност не допуска каквото и да било установяване на пряк или косвен контакт между икономическите оператори, който е в състояние да повлияе на пазарното поведение на настоящ или потенциален конкурент или да разкрие пред подобен конкурент поведението, което е решил самият той да възприеме или което възнамерява да възприеме на пазара, щом като тези контакти имат за цел или за резултат да създадат условия на конкуренция, които не биха отговаряли на нормалните условия на разглеждания пазар (вж. в този смисъл решение *T-Mobile Netherlands* и др., C-8/08, EU:C:2009:343, т. 32 и 33 и цитираната съдебна практика).
- 28 Съдът също така вече е постановил, че пасивните форми на участие в нарушението, например присъствието на предприятието на срещи, на които са сключени споразумения с антиконкурентна цел, без то да им се е противопоставило явно, съставляват съучастие, за което се носи отговорност по член 101 ДФЕС, доколкото мълчаливото одобрение за неправомерна дейност, без открито разграничаване от нейното съдържание или съобщаване за нея на административните органи, насърчава продължаването на нарушението и пречи на разкриването му (вж. в този смисъл решение *AC-Treuhand/Комисия*, C-194/14 P, EU:C:2015:717, т. 31 и цитираната съдебна практика).
- 29 На първо място, доколкото запитващата юрисдикция си задава въпроса дали изпращането на съобщение като разглежданото в главното производство може да представлява достатъчно доказателство, че участващите в системата оператори са знаели и е трябвало да знаят за неговото съдържание, следва да се припомни, че съгласно член 2 от Регламент № 1/2003 при всяко производство на национално или общностно равнище във връзка с прилагането на член 101 ДФЕС тежестта на доказване на нарушение на член 101, параграф 1 ДФЕС се носи от страната или органа, който твърди наличието на нарушение.
- 30 Макар член 2 от Регламент № 1/2003 да урежда изрично разпределянето на доказателствената тежест, този регламент не съдържа разпоредби относно по-специфичните процесуални аспекти. Така по-конкретно посоченият регламент не съдържа разпоредба относно принципите, уреждащи преценката на доказателствата или стандарта на доказване в рамките на национално производство по прилагане на член 101 ДФЕС.
- 31 Това заключение се подкрепя от съображение 5 от Регламент 1/2003, което предвижда изрично, че този регламент не влияе върху националните правила за стандарт на доказване.
- 32 Според постоянната съдебна практика обаче, ако в правото на Съюза не са предвидени правила в тази област, такива трябва да се установят във вътрешния правов ред на всяка държава членка по силата на принципа на процесуалната автономия, но при условие че тези правила не са по-неблагоприятни от правилата, които уреждат подобни положения по вътрешното право (принцип на равностойност), и не правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правото на Съюза (принцип на ефективност) (вж. в този смисъл решения *VEBIC*, C-439/08, EU:C:2010:739, т. 63 и *Nike European Operations Netherlands*, C-310/14, EU:C:2015:690, т. 28 и цитираната съдебна практика).

- 33 Действително Съдът е постановил, че презумпцията за причинно-следствена връзка между съгласуването и пазарното поведение на участващите в него предприятия, според която, когато продължават да развиват дейност на пазара, тези предприятия вземат предвид обменените с техните конкуренти сведения при определянето на поведението си на този пазар, произтича от член 101, параграф 1 ДФЕС, и следователно тя е неразделна част от правото на Съюза, което националният съд е длъжен да прилага (вж. в този смисъл решение *T-Mobile Netherlands* и др., C-8/08, EU:C:2009:343, т. 51—53).
- 34 За разлика от тази презумпция обаче отговорът на въпроса дали с оглед на всички представени пред запитващата юрисдикция обстоятелства самото изпращане на съобщение като разглежданото в главното производство може да представлява достатъчно доказателство, че неговите адресати са знаели или трябвало да знаят за неговото съдържание, не произтича от понятието „съгласувана практика“ и освен това не е неразделно свързано с него. Това е така, защото подобен въпрос следва да се разглежда като въпрос, свързан с преценката на доказателствата и със стандарта на доказване, така че съгласно принципа на процесуална автономия и без да се засягат принципите на равностойност и на ефективност, към него намира приложение националното право.
- 35 Принципът на ефективност обаче изисква националните правни норми, които уреждат преценката на доказателствата и стандарта на доказване, да не правят невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правната уредба на Съюза в областта на конкуренцията, и по-специално да не възпрепятстват ефективното прилагане на членове 101 ДФЕС и 102 ДФЕС (вж. в този смисъл решение *Pfleiderer*, C-360/09, EU:C:2011:389, т. 24).
- 36 В това отношение следва да се припомни, че съгласно практиката на Съда в повечето случаи съществуването на съгласувана практика или споразумение трябва да бъде логически изведено от определен брой съвпадения и улики, които, взети заедно, могат да представляват, при липсата на друго смислено обяснение, доказателство за нарушаване на правилата на конкуренцията (вж. в този смисъл решение *Total Marketing Services/Комисия*, C-634/13 P, EU:C:2015:614, т. 26 и цитираната съдебна практика).
- 37 Ето защо принципът на ефективност изисква нарушенията на конкурентното право на Съюза да могат да бъдат доказвани не само с преки доказателства, но и с улики, стига те да са обективни и съвпадащи.
- 38 Доколкото запитващата юрисдикция има съмнения относно възможността да се приеме, че туристическите агенции са знаели или е трябвало да знаят за разглежданото в главното производство съобщение, по отношение на презумпцията за невиновност следва да се припомни, че тази презумпция е общ принцип на правото на Съюза, понастоящем закрепен в член 48, параграф 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз (вж. в този смисъл решение *E.ON Energie/Комисия*, C-89/11 P, EU:C:2012:738, т. 72), който държавите членки трябва да спазват, когато прилагат конкурентното право на Съюза (вж. в този смисъл решения *VEBIC*, C-439/08, EU:C:2010:739, т. 63 и *N.*, C-604/12, EU:C:2014:302, т. 41).
- 39 Презумпцията за невиновност не допуска от самото изпращане на разглежданото в главното производство съобщение запитващата юрисдикция да направи заключение, че засегнатите туристически агенции е трябвало да знаят за неговото съдържание.
- 40 При все това презумпцията за невиновност допуска запитващата юрисдикция да приеме, че с оглед на други обективни и съвпадащи улики изпращането на разглежданото в главното производство съобщение може да обоснове презумпцията, че разглежданите в главното производство туристически агенции са знаели за неговото съдържание от датата на изпращането на това съобщение, стига тези агенции да запазват възможността да оборят посочената презумпция.

- 41 Що се отнася до оборването на споменатата презумпция, запитващата юрисдикция не може да изисква прекомерни или нереалистични действия. Разглежданите в главното производство туристически агенции трябва да имат възможността да оборят презумпцията, че са знаели за съдържанието на разглежданото в главното производство съобщение от датата на неговото изпращане, например като докажат, че не са получили това съобщение, не са отваряли въпросния раздел или са го направили едва известно време след изпращане на съобщението.
- 42 На второ място, що се отнася до участието на засегнатите туристически агенции в съгласувана практика по смисъла на член 101, параграф 1 ДФЕС, от една страна, следва да се припомни, че съгласно тази разпоредба понятието за съгласувана практика включва, освен съгласуването между съответните предприятия, произтичащото от това съгласуване поведение на пазара и причинно-следствена връзка между тези два елемента (решение *Dole Food* и *Dole Fresh Fruit* Еугоре/Комисия, C-286/13 P, EU:C:2015:184, т. 126 и цитираната съдебна практика).
- 43 От друга страна, трябва да се изтъкне, че както следва от констатациите на запитващата юрисдикция, делото в главното производство се характеризира с обстоятелството, че администраторът на разглежданата информационна система е изпратил съобщение, насочено към извършването на общо антиконкурентно действие, на участващите в тази система туристически агенции, което съобщение е можело да бъде прочетено само в раздела „информационни съобщения“ в съответната информационна система и на което туристическите агенции не са отговорили изрично. След изпращането на това съобщение е въведено техническо ограничение, което свежда до 3 % отстъпките, възможни за направените в системата резервации. Макар това ограничение да не пречи на засегнатите туристически агенции да предоставят на своите клиенти отстъпки, надхвърлящи 3 %, то предполага, че за тази цел са уредени допълнителни технически формалности.
- 44 Подобни обстоятелства могат да обосноват наличието на съгласуване между туристическите агенции, които са знаели за съдържанието на разглежданото в главното производство съобщение, тъй като може да се приеме, че последните мълчаливо са одобрили обща антиконкурентна практика, след като другите два съставни елемента на съгласуваната практика, припомнени в точка 42 от настоящото решение, също са налице. В зависимост от преценката на доказателствата от запитващата юрисдикция може да се презумира, че дадена туристическа агенция е участвала в това съгласуване, щом като е знаела за въпросното съдържание.
- 45 За сметка на това, ако не може да се докаже, че туристическата агенция е знаела за посоченото съобщение, нейното участие в съгласуването не може да се изведе единствено от наличието на техническо ограничение в разглежданата в главното производство система, без въз основа на други обективни и съвпадащи улики да бъде доказано, че тя мълчаливо е одобрила извършването на антиконкурентно действие.
- 46 На трето място, следва да се посочи, че туристическа агенция може да обори презумпцията за участие в съгласувана практика, като докаже, че публично се е разграничила от нея или че е съобщила за нея на административните органи. Освен това съгласно практиката на Съда в случай като разглеждания в главното производство, при който не става въпрос за тайна среща, публичното разграничаване или съобщаването на административните органи не са единствените средства за оборване на презумпцията за участие на дадено предприятие в нарушение, а за тази цел могат да бъдат представяни и други доказателства (вж. в този смисъл решение *Total Marketing Services*/Комисия, C-634/13 P, EU:C:2015:614, т. 23 и 24).
- 47 Що се отнася до въпроса дали засегнатите туристически агенции са се разграничили публично от разглежданото в главното производство съгласуване, следва да се посочи, че при особени обстоятелства като разглежданите в главното производство не може да се изисква

декларацията на туристическата агенция, която има намерение да се разграничи, да бъде направена спрямо всички конкуренти, адресати на разглежданото в главното производство съобщение, след като подобна агенция изобщо не е в състояние да знае кои са тези адресати.

- 48 При това положение запитващата юрисдикция може да приеме, че ясното и изрично възражение, адресирано до администратора на компютърната програма E-TURAS, позволява да се обори посочената презумпция.
- 49 Що се отнася до възможността презумпцията за участие в съгласувана практика да се обори с други доказателства, различни от публичното дистанциране или съобщаването на административните органи, следва да се посочи, че при обстоятелства като разглежданите в главното производство споменатата в точка 33 от настоящото решение презумпция за наличие на причинно-следствена връзка между съгласуването и пазарното поведение на участващите в него предприятия би могла да бъде оборена чрез представяне на доказателства за системно прилагане на отстъпка, надхвърляща разглежданото ограничение.
- 50 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставените въпроси следва да се отговори, че:
- Член 101, параграф 1 ДФЕС следва да се тълкува в смисъл, че когато администраторът на информационна система, предназначена да даде възможност на туристически агенции да продават пътувания на уебсайтовете си, като се използва еднакъв начин на представяне на резервацията, изпрати на тези икономически оператори съобщение в индивидуална електронна комуникационна мрежа, с което ги предупреждава, че отстъпките за продаваните чрез тази система продукти вече ще бъдат ограничени, и когато след разпространяването на това съобщение в разглежданата система са направени необходимите технически изменения за прилагането на тази мярка, може да се презумира, че след като посочените оператори са знаели за изпратеното от системния администратор съобщение, те са участвали в съгласувана практика по смисъла на тази разпоредба, ако не са се разграничили публично от тази практика, не са съобщили за нея на административните органи или не са представили други доказателства, за да оборят тази презумпция, като например доказателства за системното прилагане на отстъпка, надхвърляща разглежданото ограничение.
 - Въз основа на националната правна уредба относно преценката на доказателствата и стандарта на доказване запитващата юрисдикция следва да провери дали с оглед на всички изложени пред нея обстоятелства изпращането на съобщение като разглежданото в главното производство може да представлява достатъчно доказателство, че адресатите му са знаели за неговото съдържание. Презумпцията за невинност не допуска запитващата юрисдикция да приеме, че самото изпращане на това съобщение може да представлява достатъчно доказателство, че адресатите му е трябвало да знаят за неговото съдържание.

По съдебните разноски

- 51 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (пети състав) реши:

Член 101, параграф 1 ДФЕС следва да се тълкува в смисъл, че когато администраторът на информационна система, предназначена да даде възможност на туристически агенции да продават пътувания на уебсайтовете си, като се използва еднакъв начин на представяне на резервацията, изпрати на тези икономически оператори съобщение в индивидуална електронна комуникационна мрежа, с което ги предупреждава, че отстъпките за продаваните чрез тази система продукти вече ще бъдат ограничени, и когато след разпространяването на това съобщение в разглежданата система са направени необходимите технически изменения за прилагането на тази мярка, може да се презумира, че след като посочените оператори са знаели за изпратеното от системния администратор съобщение, те са участвали в съгласувана практика по смисъла на тази разпоредба, ако не са се разграничили публично от тази практика, не са съобщили за нея на административните органи или не са представили други доказателства, за да оборят тази презумпция, като например доказателства за системното прилагане на отстъпка, надхвърляща разглежданото ограничение.

Въз основа на националната правна уредба относно преценката на доказателствата и стандарта на доказване запитващата юрисдикция следва да провери дали с оглед на всички изложени пред нея обстоятелства изпращането на съобщение като разглежданото в главното производство може да представлява достатъчно доказателство, че адресатите му са знаели за неговото съдържание. Презумпцията за невиновност не допуска запитващата юрисдикция да приеме, че самото изпращане на това съобщение може да представлява достатъчно доказателство, че адресатите му е трябвало да знаят за неговото съдържание.

Подписи